

УДК 343.4

Олена Яра,

кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету Національного університету
біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Досліджується вплив міжнародного законодавства на стан кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: міжнародне, національне та кримінальне законодавство, кримінально-правова охорона, інтелектуальна власність.

Відносини у сфері інтелектуальної власності утворюються не тільки між фізичними та юридичними особами, вони значною мірою зачіпають і міждержавні інтереси.

Одним із найважливіших міжнародних документів, який має велике значення для всього людства, є Загальна декларація прав людини, прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН 10.12.1948 р., у ст. 27 якої проголошено: 1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, сприяти науковому прогресу і користуватися його вигодами. 2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, які є результатом наукових, літературних і художніх робіт, автором яких вона є [1].

Питання, пов'язані із впливом міжнародного законодавства на стан кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності завжди викликали інтерес вчених-криміналістів і були предметом уваги: П. П. Андрушка, П. С. Берзіна, М. Й. Коржанського, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка та ін.

Метою цієї статті є питання, пов'язані із впливом міжнародного законодавства на національне законодавство, і зокрема кримінальне, яке відіграє вагомий роль у кримінально-правовій охороні прав інтелектуальної власності.

Як відомо, міжнародні договори підлягають неухильному виконанню відпо-

відно до принципів і норм міжнародного права. Відносини щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності регулюються нормами національного та міжнародного законодавства. Важливе значення серед них посідають міжнародні конвенції та договори, учасницею яких є Україна, які мають вплив на національне законодавство. Це пояснюється тим, що Законом України «Про правонаступництво України» від 09.09.1991 р. Україна підтвердила свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України [2], а за Законом України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10.12.1991 р., [3] укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори складають невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Крім того, Закон «Про міжнародні договори на території України» від 29.06.2004 р. [4] встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України.

В інституті права інтелектуальної власності нормативно-правові акти класифікують за кількома критеріями. За

об'єктивною ознакою, тобто залежно від того, з приводу якого об'єкта права інтелектуальної власності нормативно-правовий акт регулює суспільні правовідносини, їх можна класифікувати на нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною авторського права і суміжних прав; нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності.

Залежно від того, в якому нормативно-правовому акті права інтелектуальної власності отримали своє закріплення — нормативно-правові акти України з питань інтелектуальної власності; міжнародно-правові акти з права інтелектуальної власності, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Залежно від юридичної сили нормативно-правового акта, яким регулюються відносини у сфері інтелектуальної власності — Конституція України; міжнародні договори, угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; закони України та кодекси України; підзаконні нормативно-правові акти (укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, постанови міністрів і відомств України та ін.).

Можна також провести систематизацію за змішаною основою: нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною авторського права і суміжних прав; нормативно-правові акти, що регулюють питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності; міжнародно-правові акти з авторського права і суміжних прав, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; міжнародно-правові акти з промислової власності, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5]. Створення в Україні сучасної системи охорони інтелектуальної власності, її вдосконалення і розвиток неможливі без гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права у цій сфері [6].

Здійснення зовнішньої та внутрішньої політики України в напрямі до європейської інтеграції значною мірою залежить від вирішення питання охорони прав інтелектуальної власності. Це відображається в Угоді про партнерство та

співробітництво між Україною і ЄС та її державами-членами, а також у низці законодавчих і нормативно-правових актів, зокрема у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. [7], в якому зазначається, що метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Набувши членства в Раді Європи, Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів Ради Європи. Прикладом виконання таких зобов'язань є прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України [8].

На сьогодні існує тенденція збільшення протиправних діянь, у тому числі й у сфері порушення прав інтелектуальної власності. Проблема боротьби зі злочинністю вийшла на загальнодержавний та міжнародний рівень і має виключно важливе значення. Свідченням цього є Декларація ООН «Про злочинність та суспільну безпеку», затверджена резолюцією 51/60 Генеральної Асамблеї ООН від 12.12.1996 р. [9].

Обумовленість міжнародного співробітництва у сфері охорони прав інтелектуальної власності говорить про те, що у масштабі однієї держави неможливо здійснити весь комплекс правових заходів із протидії порушенням об'єктів права інтелектуальної власності. Україною зроблені певні кроки на шляху до адаптації свого законодавства до міжнародно-правових актів. Прагнення України до набуття членства у ЄС потребує приведення національних інститутів у відповідність до інститутів і принципів ЄС.

З метою заохочення творчої діяльності та забезпечення захисту інтелектуальної власності в усьому світі у 1967 р. було створено Всесвітню організацію ін-

телектуальної власності, яка є одним зі спеціалізованих агентств ООН. ВОІВ сприяє підписанню нових міжнародних угод та модернізації національних законодавств, заохочує адміністративне співробітництво між країнами, надає технічну допомогу країнам, що розвиваються, і утримує служби, які полегшують міжнародний захист винаходів, знаків та промислових зразків. При ВОІВ діє центр з арбітражу та посередництва. З 1999 р. ВОІВ надає послуги з врегулювання суперечок, які виникають при реєстрації та використанні найбільш поширених типових назв доменів в Інтернеті (.com, .net, .org).

ВОІВ адмініструє 23 міжнародні угоди, які охоплюють основні аспекти інтелектуальної власності. Станом на 1 січня 2012 р. ВОІВ нараховує 184 держави-члени, які підписали міжнародні угоди. Однією з найважливіших є: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886 р., якою передбачено правову охорону авторських прав на кожний літературний, науковий чи художній твір, незалежно від форми його вираження. Дата чинності для України — 31.05.1995 р. [10]. Держави, які підписали Бернську конвенцію, утворюють так званий Бернський союз.

Відповідно до преамбули Бернської конвенції її метою є забезпечення ефективної та однакової охорони прав авторів на їх літературні та художні твори. Згідно зі ст. 5 Конвенції основними її принципами є:

1) принцип «національного режиму», відповідно до якого твори, що з'явилися на світ у одній з країн Бернського союзу, повинні отримувати у всіх інших країнах союзу таку саму охорону, яку ці країни надають своїм громадянам;

2) принцип «автоматичної охорони», тобто охорона творам надається автоматично і не обумовлюється формальними умовами реєстрації, депонування тощо;

3) принцип «незалежності охорони», відповідно до якого володіння наданими правами і їх використання не залежать від існування охорони у країні походження твору [11].

Важливою ознакою для запровадження та наступного розвитку кримінальної відповідальності за порушення автор-

ського права виявилися положення ст. 16 Бернської конвенції, згідно з якою держави-учасниці зобов'язані здійснювати арешт контрафактних примірників творів у будь-якій країні Бернського союзу. Арешт повинен застосовуватися також до відтворень, що походять із країни, в якій твір не охороняється або перестав користуватися охороною. Арештом контрафактних примірників творів вважається не лише їх тимчасове вилучення з обігу на час проведення досудового слідства, а й їх конфіскація чи знищення за рішенням компетентних судових органів. Таким чином, Бернська конвенція запровадила обов'язок для держав-учасниць запобігати обігу та припиняти обіг контрафактних примірників творів на території цих держав.

Ці та інші міжнародно-правові акти є базовими для розвитку вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності. Крім того, міжнародно-правові акти регулюють основні питання охорони та захисту прав інтелектуальної власності, формують уніфіковані механізми правового регулювання цих питань для різних країн світової спільноти. Важливість міжнародно-правових актів полягає також у тому, що у сфері інтелектуальної власності діє принцип взаємності захисту об'єктів права інтелектуальної власності як в одній, так і в інших країнах.

Однією із найголовніших Угод СОТ є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 05.04.1994 р. Бажаючи зменшити викривлення і перешкоди в міжнародній торгівлі та беручи до уваги необхідність сприяти ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, Україна 10.04.2008 р. ратифікувала Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі [12].

Згідно зі ст. 1 TRIPS члени цієї Угоди можуть, але не зобов'язані, передбачати у своєму законодавстві більш високий рівень охорони, ніж цього вимагає ця Угода, за умови, що така охорона не порушує положень цієї Угоди. Члени є вільними у визначенні відповідного методу впровадження положень цієї Угоди у межах їх власної законодавчої системи та практики. Однією із найважливіших складових цієї Угоди є те, що ця Угода

передбачає ефективні дії, спрямовані проти будь-якого порушення прав інтелектуальної власності. У ст. 41 Угоди TRIPS зазначається, що члени цієї Угоди повинні гарантувати, що процедури щодо захисту прав інтелектуальної власності передбачаються їхнім законодавством з тим, щоб дозволити ефективні заходи проти будь-якої дії, що порушує права інтелектуальної власності, яка підпадає під цю Угоду, включаючи термінові заходи, спрямовані на запобігання порушенням, та заходи, що стримують від подальших порушень. Ці процедури повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживань.

Як стверджує Ю. В. Трунцевський, норми угоди TRIPS фактично закладають основи кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності — адже вони встановлюють лише мінімальні вимоги до такої охорони [13]. Важливою складовою Угоди TRIPS є те, що вона, крім цивільно-правових та адміністративних процедур і засобів правового захисту, передбачає і кримінальні процедури. Міжнародний підхід до боротьби із правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності виходить із того, що ця боротьба залежить від виду правопорушення на цивільному, адміністративному та кримінальному законодавстві.

Статтею 61 Угоди TRIPS встановлено, що її члени повинні забезпечити застосування кримінальних процедур та штрафів принаймні у випадках навмисної фальсифікації товарного знака або з порушенням авторських прав у комерційних масштабах. Заходи покарання повинні включати ув'язнення та/або грошові штрафи, достатні для того, щоб слугувати засобом стримування відповідно до рівня покарання, який застосовується у випадках злочинів відповідної тяжкості. У відповідних випадках заходи покарання повинні також включати накладення арешту, конфіскацію та знищення товарів, що порушують право, та будь-яких матеріалів або обладнання, які значною мірою були використані при вчиненні порушення. Члени можуть передбачити застосування кримінальних процедур та покарання і в інших випад-

ках порушення прав інтелектуальної власності, особливо коли вони вчинені навмисно та в комерційних масштабах. Саме ставши членом СОТ, як зазначає П. П. Андрушко, наша держава прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності стосовно виконання вимог, пов'язаних із вступом України до СОТ» від 31.05.2007 р. [14], яким було внесено зміни до статей 176, 177 та 229 КК, ч. 2 ст. 432 ЦК України, якими передбачається знищення конфіскованих об'єктів інтелектуальної власності чи вилучених предметів або продукції [15].

На особливості впливу міжнародного законодавства на норми національного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності звертає увагу Пленум Верховного Суду України, в ст. 2 Постанови № 5 якого зазначається, що відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Якщо чинним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві України про авторське право і суміжні права, то застосовуються правила міжнародного договору [16]. У свою чергу, закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Наведений перелік міжнародних договорів говорить про те, що в ході міжнародного співробітництва держави дійшли висновку, що імперативні норми міжнародних зобов'язань держав стосуються не тільки членів міжнародних організацій, а й всього міжнародного співтовариства.

Таким чином, діяльність щодо кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності перестає бути чисто національною справою і засновується на нормах міжнародного права. Міжнародні договори України підлягають неухильному дотриманню Україною прин-

цилів і норм міжнародного права. Норми національного та міжнародного законодавства у сфері прав інтелектуальної власності покликані забезпечити охорону та захист прав інтелектуальної власності від злочинних посягань і пов'язані з об'єктивною стороною злочинів, що юридично закріплені у національному законодавстві, міжнародних договорах та конвенціях у силу їх міжнародної небезпеки й особливих міжнародних зобов'язань держав у боротьбі з ними. У цілому злочини у сфері порушення прав інтелектуальної власності зазіхають на міжнародний і національний

правопорядок, на мирне співробітництво держав у сфері економіки, інтересів власників об'єктів права інтелектуальної власності. Все це дозволяє говорити, що порушення прав інтелектуальної власності є суспільно небезпечними для багатьох держав. А тому врахування міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду нормотворчої і правозастосовчої діяльності є одним з напрямів реформування чинного кримінального законодавства, в тому числі й у сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності.

ПРИМІТКИ

1. Права человека. Основные международные документы : сб. док. — М., 1989 — С. 141.
2. Про правонаступництво України : Закон України від 09.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 46. — Ст. 617.
3. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 10.12.1991 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 10. — Ст. 137.
4. Про міжнародні договори на території України : Закон України від 29.06. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.
5. Право інтелектуальної власності. Академічний курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський [та ін.] ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К. : Ін Юре, 2007. — С. 59.
6. Дроб'язко В. Національні та міжнародні стандарти охорони авторського права і суміжних прав / В. Дроб'язко // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 5. — С. 14—20.
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
9. Про злочинність та суспільну безпеку : Декларація Організації Об'єднаних Націй, затверджена резолюцією 51/60 Генеральної Асамблеї ООН від 12.12.1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http:// volya.kharkov. ua/print_news. php? id=410&type=lib](http://volya.kharkov.ua/print_news.php?id=410&type=lib).
10. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24.07.1971 р., зміненого 02.10.1979 р.) : Закон України від 31.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 21. — Ст.155.
11. Минков А. М. Международная охрана интеллектуальной собственности /А. М. Минков. — СПб. : Питер, 2001. — С. 123—124.
12. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10.04.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 23. — Ст. 213.
13. Трунцевский Ю. В. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав / Ю. В. Трунцевский. — М., 2003. — 350 с.
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності стосовно виконання вимог, пов'язаних із вступом України до СОТ : Закон України від 31.05.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 44. — Ст. 512.
15. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика : монографія / П. П. Андрушко. — К. : КНТ, 2007. — 328 с.

16. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова № 5 Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/>.

Яра Елена. Влияние норм международного права на состояние уголовно-правовой охраны прав интеллектуальной собственности.

Исследуется влияние международного законодательства на состояние уголовно-правовой охраны прав интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: международное, национальное и уголовное законодательство, уголовно-правовая охрана, интеллектуальная собственность.

Yara Olena. Impact of international law norms on state of crime legal protection of intellectual property rights.

The impact of international legislation on state of crime legal protection of intellectual property rights in Ukraine is researched.

Key words: international, national and crime legislation, criminal legal protection, intellectual property.